

P R O S P E K T

DZIAŁAŃ TOWARZYSTWA NAUKOWEGO

P R Z Y

SZKOLE WOJEWÓDZKIEJ PŁOCKIEJ

F1340
C 82
➔○○○○○○○○○○○➔

Uskuteczniając zamiary Towarzystwa Naukowego w Płocku, to jest: chcąc zebrać i ułożyć dokładny *Opis Województwa Płockiego*, Członki Towarzystwa w postępowaniu swoim trzymać się będą pewnych prawideł, i te w Prospekcie działań swoich okazują każdemu, kto usilność z Towarzyszonych wspierać zechce.

157

Kształt i obszerność przedsięwziętego Opisu stósować wypadnie do miary nagromadzonych zasobów, i w ten czas dopiero można go będzie ostatecznie ustanowić, kiedy już pozyskamy należytą ilość materiałów ku wzniesieniu zamierzonej budowy. W początkowym zakresie działań naszych, chcemy tylko uwiadomić Członków Towarzystwa, co poznawać, co zgłębiać mają; a wszyscy gorliwi o świetność rodzinnej ziemi Obywatele, wiedzieć z tąd będą, jakie pracującym w Towarzystwie wskazywać przedmioty, i w jakim sposobie uprzęmyną dawać im pomoc.

I. Wyszczególnienie potrzebnych Towarzystwu wiadomości i kędy ich szukać.

I. Wszystkie postrzeżenia zbierane być mają z miejscowego, a ile możność dozwoli urzędowego przekonania. Niedość jednak będzie podawać same proste wiadomości, ale starać się należy odkrywać ich przyczyny, i okazować związek zachodzący pomiędzy przedmiotami. Oprócz wskazania zawad stawiających na przeszk-

dzie lepszemu porządkowi rzeczy, podać wypada środki do ich u-
przątnienia. Nieograniczając się także zbieraniem najnowszych wiadomości, potrzeba zawsze zwracać uwagę, w czém terażniejszy stan przedmiotów różni się od przeszłego i przyłączać jeszcze przyczyny, które ten skutek sprawić mogły.

II. *Jeograficzne i statystyczne opisanie Ziemi Płockiej* w następujących względach potrzebować będzie wiadomości:

1. W jakim Obwodzie, Powiecie, okręgu Gminnym, i w której Gminie każde miéysce położone; do jakiej Dyecezyi, do którego należy Dekanatu, jaką składa Parafią z zastosowaniem do różnych Wyznań i Obrządków Religijnych.

2. Ograniczenie każdego Miasta lub Wsi, z wytknięciem położenia i odległości względem miéysc znaczniejszych w Woiewództwie.

3. Do kogo należy własność Miasta lub Wsi, którzy tam są cząstkowi posiadacze, jakich jeszcze ma innych mieszkańców każde miéysce, a ci jakie mają prawa i obowiązki względnie właścicieli.

4. Ludność, co do liczby ogólnej Osób dorosłych i dzieci w każdej plei oddzielnie, i co do zamieszkujących każdą wieś lub miasto rodziny.

5. Mieszkania i domy publiczne lub prywatne, co do ich dawności, liczby, kształtu, ozdób, wygody, ochędóstwa i niedogodności.

6. Jakie z których źródeł ciągną właściciele gruntu przychody.

7. Powstawanie, wzrost i upadek miast i wsi, podobne także koleje handlu, kunsztów, rzemiosł, cechów.

8. Drogi, gościńce, trakty.

III. Dla poznania Woiewództwa w *Ekonomicznym* albo *Rollniczym* względzie, uważać potrzeba:

1. Położenie każdego miéysca i gruntów, a przytém gatunek ziemi.

2. Uprawę roli na zboża, łąki, pastwiska, ogrody, sady, chmielniki i t. d.

3. Grunta nieuprawne, błota, bagna, zarośle i t. d.

4. Lasy co do obszerności gruntu, gatunku drzewa i sposobu administrowania téy części gospodarstwa, iako téż użytków z polowania, barci i innych.

5. Wody, opisać potrzeba co do prędkości biegu, zalewów, głębi, mielizny, dna i brzegów; co do spławności, użytku z młynów, rybołóstwa, utrzymywania roślin wodnych i t. d. Czy są wody iakie szkodliwe zdrowiu albo pomocne. — Szczególniey w każdym punkcie i we wszystkich względach potrzebny iest dokładny opis Wisły oblewającej znaczną część Woiewództwa, i opis rzek, które do niéy u nas wpływają.

6. Utrzymywanie bydła, trzody, drobiu, pszczól i innych domowych zwierząt.

7. Różne gospodarskie zakłady, i używane rollnicze narzędzia.

IV. Oprócz wzmiankowanych ekonomicznych wiadomości, uważając ziemię co do iéy płodów, opisywać można:

1. We względzie *Zoologii*, znajdujące się rodzaje i gatunki zwierząt; pomiędzy któremi mogą być weale dotąd nieużywane, chociażby się przydały w gospodarstwie wieyskiem, w technologii lub w sztuce lekarskiej. Obok pożytku uważać szkody, iakie każdy gatunek przynosi, i to ieszcze nie tylko zwierząt całych, lecz ich czę-

ści lub rzeczy, które od nich pochodzą, jak miód, przęda i t. d. Rzadkie zwierzęta i wyrodki, uważać, opisywać, a jeżeli można rysować lub zachowywać.

2. Co do *Botaniki*, zbierać Florę okolicy, opisywać nieznaną, niedobrze zadeterminowaną i rzadkie rośliny. — Szczególniej wyszukiwać roślin, kwiatów, kory i korzeni mogących zastąpić zagraniczne materiały lekarskie, albo też handlowe i farbiarskie ziola i drzewa. — Postrzegać i opisywać, gdzie się rodzą rośliny jadowite. Szukać pomiędzy roślinami takimi, któreby nieznaną mogły przynosić pożytek. Starać się przyswajać kraiovi te, które dotąd ziemi naszej są obce.

3. Co do *Mineralogii*, rozpoznawać znajdujące się w okolicznych gruntach istoty kopalne, a z tych niektóre czyli z korzyścią niemogą być używane w fabrykach i handlu. — Nietylko na powierzchni ziemi ale w iey gruncie upatrywać czyli się niezdarzyć godnego zastanowienia i uwagi. Rzeczy nawet mniej znane zbierać do prób i doświadczeń; a dobrze notować miejsca z których pochodzą, opisując dokładnie macię, warstwy i góry, w których odkryte zostały. Badać wszystkich ludzi, którzy całe okolice dobrze znać mogą; tak nietylko objaśnienia ważnych często rzeczy podadzą znający *Mineralogią*, ale rolnicy, strzelcy, pasterze.

V. W szczególnych znowu *Technicznych* postrzeżeniach, opisywać należy różne fabryki i rzemiosła, a osobliwie:

1. Kopalnie tak te co się wyrabiają, iako téż stare już zaniedbane.

2. Huty szklane, roboty glinianych naczyń, Cegielnie, piece Wapna, gipsu i t. d.

3. Fabryki pojazdów, warsztaty cieśli, stolarzy, tokarzy i wszystkie roboty z drzewa.
4. Wypalanie węgla, dziegciń, smoły, potażu *i t. d.*
5. Gorzelnie, browary, olejarnie.
6. Przędziwo, tkactwo, bielnie, powrozy, liny *i t. d.*
7. Papiernie, Drukarnie.
8. Mydło, świece *i t. d.*
9. Fabryki sukna, garbarnie, kapelusze, farbiernie *i t. d.*

W ostatku wszystkich rękodzielni zakłady i warsztaty.

VI. W opisie fabryk i zakładów rzemieślniczych zwłaszcza takich które nie wszędzie są używane, iako też w opisie gospodarstwa rolniczego, zważać potrzeba ich doskonałość lub wady; opisywać wewnętrzne urządzenie i położenie miejscowe, oraz, iakie z nich wynikają korzyści; uważać czy ręką ludzką, czy za pomocą narzędzi i maszyn odbywają się roboty; maszyny czy są krajowe, czy zagraniczne. Potrzeba także mieć wzgląd: czy fabryki są Skarbowe, czyli do prywatnych należą osób; czy dawno i od kogo założone; robotnicy czy krajowi czy obcy. Dowiadywać się, czy plody ziemi i rękodzieła fabryczne lub rzemieślnicze przedają na miejscu, czy też do innych wywożą okolic, w kraju lub zagranicą, i iaka ich miejscowa Cena.

Do takiego opisania, możnaby dołączać rysunki szczególniejszych maszyn i narzędzi, jeżeli się znajdują iakie; wyrażać także należy, iakie rękodzieła wychodzą z każdéj fabryki, i iaka ich dobroć w porównaniu z innymi.

Starac się potrzeba odkrywać tajone w fabrykach i zakładach sposoby wyrabiania materyalów. Wywiadywać się, z kąd i w iakiéj ilości fabrykanci sprowadzają potrzebne materyaly; czy używają cał-

kiem surowych, czy też przeroblonych. Upatrywać także miejsca dogodnie do zaprowadzenia nowych fabryk, potrzeby zaprowadzenia liczniejszych albo doskonalszych rzemieślników.

VII. Wszystkie zjawiska natury, godne także będą uwagi zbierających materyały do opisu ziemi naszej.

Postrzeżenia z narzędziami meteorologicznymi tam tylko robione być mogą, gdzie się znajdują te narzędzia, i kędy są znajdujące ich użytku Osoby. Co do postrzeżeń, które każdy robić może, będą następujące lub tém podobne:

1. Wiatry i burze nadzwyczajne. Szkodliwe i długotrwałe mgły. Ulew i trąby czyli słupy wodne. Grady. Zorza nocna. Grzmoty, błyskawice i pioruny. Kamienie meteoryczne. Kule ogniste, ognie błędne, kręgi około słońca księżyca, poboczne słońca i księżyce *it. d.*

2. Czas zaczęcia wzrostu roślin, dojrzewania owoców, iako też przelotu ptaków; ukazowanie się owadów, początek i trwanie różnych pór; czas robót gospodarskich.

3. Gdyby się wydarzyło trzęsienie ziemi opisać go potrzeba, i dochodzić, czyli iakie miejsce niedoświadczało w dawniejszych czasach podobnych zdarzeń.

Wreście wszystkie zjawiska przyrodzenia, ile można dokładnie postrzegać i opisywać potrzeba, ze wszystkiemi widzianego zdarzenia okolicznościami, co do miejsca, czasu i mocy.

VIII. Dla ułożenia dokładnego opisu ludzi, w ich życiu towarzyskiem i domowem, co do czynności publicznych i prywatnych, wreście co do mniemań i opinii, poznawać należy:

1. Zdarzenia kraju, odmiany rządu, różne miejscowe szczególne porządki, iako też nadania i przywileje korporacyom albo szcze-

gólnieć osobom, przez Pannięcych, przez Biskupów lub Dziedziców udzielone.

2. Dawny i terażniejszy skład Władz Rządowych w Woiewództwie.

3. Dzieje Religii, Duchowieństwa, kościołów i klasztorów, ze względem na różne wyznania.

4. Stan nauk, zakładów Szkolnych, Bibliotek i Muzeów.

5. Dobroczyńne ustanowienia, Szpitale.

6. Opisy mieszkańców we wszystkich względach tak w ogólności, iako i szczególnych famili; co do sposobu życia, utrzymowania się, zarobku, pracy, przemysłu; co do majątku, zamożności lub ubóstwa.

7. Obyczaje, miejscowe zwyczaje i mniemania szczególne.

8. Właściwe wyrazy i szczególne sposoby mówienia mieszkańców okolic Płockich, ze względem na dawny dyalekt i późniejsze w nim zmiany.

9. Skłonność ludu do muzyki i śpiewów.

10. Stan zdrowia mieszkańców i sposoby ratowania się w chorobach.

11. Biografia pamiętniejszych Osób.

IX. Za źródło wiadomości *historycznych i biograficznych* posłużyć mogą:

1. Dawne Geografie, opisy krain, dziociopisowie narodowi i obcy.

2. Wszelkie miejscowe Akta, papiery urzędowe, a nawet prywatne rękopisma.

- ki 3. Xiegi kościelne.
de 4. Rodopisy czyli Genealogie.
lic 5. Wszystkie pomniki, napisy na budowlach, obrazy malarskie
i snycerskie.
cy 6. Podania chociażby nawet gminne, pieśni i tém podobne ia-
kie bądź ślady dawniéjszych zdarzeń.

II. Jak zebrane wiadomości podawać To- warzystwu.

Uprzéymą pomoc dawać można Towarzystwu, podług tych
krótkich prawideł:

1. Nietylko Osoby, które wchodzą w utworzony w Plocku Nau-
kowy związek, ale wszyscy posiadający miéyscową znajomość Woie-
wództwa, albo iakąbądź mający o nim dokładną i pewną wiadomość,
zbierać mogą i przesyłać Towarzystwu na piśmie, postrzeżenia i u-
wagi swoje.

2. Ktoby w iakim szczególnym przedmiocie znajdował sposo-
bność obszerniéjszą dawać Towarzystwu pomoc, niech tylko donie-
sie o tém Radzie, a szczególowe ieszcze odebrać może objaśnienia
zamiarów Towarzystwa.

3. Chociaż iedna Osoba w kilku przedmiotach robić może po-
strzeżenia, dobrze iednak będzie, gdy różne wiadomości nie pomie-
szane, lecz wedle wskazanych oddziałów osobno opisywane zostaną.

4. Postrzeżenia, uwagi i wiadomości udzielane Towarzystwu,
každy z Członków iego przyjmować raczy, od tych, którzyby sami
niemieli sposobności złożyć pism swoich Radzie lub Sekretarzowi
Towarzystwa.

5. Obdarzający łaskawą pomocą Towarzystwo, gdyby później wypadła potrzeba objaśnienia, zechcą zapewne dopełnić pierwiastkowe dary swoje, z tych powodów Towarzystwo niespodziewa się odbierać odezw bezimiennych.

6. Styl doniesienia lub opisu może być iak najmniej ozdobny, ale zupełnie prosty i historyczny, a wszystkie pisma naydogodniéj pisane będą na arkuszach w cztery karty złożonych.

7. Ktoby miał zręczność rzecz godną uwagi w rysunku albo modelu, a osobliwość iaką w naturze Towarzystwu przesłać; ten im dokładniészą i korzystniészą do celów Towarzystwa uczyni przysługę, wyższéj wdzięczności pozyska prawo.

8. We wszystkich podawanych wiadomościach, oprócz gruntownéj na prawdzie zasady, pragnie ieszcze Towarzystwo mieć naywiększą iaką być może dokładność, która tém pewniészą zostanie gdy w przywodzeniu zdarzeń i czynów, wskazane będą źródła z kąd wiadomość iaką powzięta.

W ostatku niewszystkie postrzeżenia każdy czynić może, ale kiedy wszyscy w czém znajdą sposobność dopomogą Towarzystwu, łatwo pozyskamy cel zamierzony.

III. Zasady przyszłego opisu Województwa Płockiego, i żądania przedsiębiorących ten Opis.

Układ dzieła które ma być owocem usiłowań Towarzystwa, później opisany i oznaczony zostanie; redakcyą iego podzielią się Członki Towarzystwa; za wzór w robocie swoiéj, iak wskażą okoliczności, wezmą znane różnych krajów i narodów szczególowe opi-

ki sy. Ogłaszając zaś ten zakres działań swoich, ten obraz pomocy, ia-
da kię pragnie, iakię się spodziewa Rada Towarzystwa, powtarza ie-
li szcze wezwanie do Współobywateli, szczególnię mieszkańców Wo-
iewództwa Płockiego, odważa się wspomnieć dobrowolnie przyjęte
cy przez Członków Czynnych i Korrespondentów obowiązki, ufa w gor-
n liwości dostojnych Opiekunów. — Wspomagaycie nas wszyscy, a
ie osiągniemy cel przedsięwziętego zawodu! Przy powszechnę pomo-
d cy zdolamy wystawić obraz Woiewództwa Płockiego, ukazujący da-
c wnę świetność ziemi Polskię, ię kłaski, ię odradzanie się, na-
b dzieie pod *Berłem dobroczynném*, byt i potrzeby ię mieszkańców.
b Usilna tylko i ciągła staranność dozwoli nam wznieść pomnik, go-
dny Oyczyzny, godny zacnych przodków naszych, a pożyteczny
b tym, którzy w ich świetne ślady wstępować mają...

Przyjęto i zatwierdzono na Obradzie Towarzystwa dnia 28:
Stycznia 1821 roku.

(podpisali protokół Obrady) *Brzozowski* za Prezydującego. —
Dembowski. — *Raubach*. — *Gawarecki*. — *Bromirski*. — *Borowicz*. —
d *Żakob (Jacob)* *Zdżarski*. — *Grobicki*. — *Jałowiecki*. — *Kukliński*. —
s *Trzeciński*. — *X. Zagier Kolumban*. — *Morykoni Sekretarz*.

L I S T A

Członków Towarzystwa Naukowego w Płocku i Osób zaproszonych do jego Opieki.

Prezes Towarzystwa X. ADAM PRAŻMOWSKI, Senator Bi-
skup Płocki.

OPIEKUNOWIE.

- Stanisław Hrabia Potocki, Prezes Senatu.
- Stanisław Hrabia Grabowski, Minister Prezydujący w Kommissyi Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.
- Stanisław Staszic, Radzca Stanu, Prezes Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk.
- Ludwik Hrabia Plater, Radzca Stanu.
- Floryan Baron Kobylński, Prezes Kommissyi Woiewódzkiej Płockiej.
- Julian Niemcewicz, Sekretarz Senatu.
- Kossakowski, Wizytator Jeneralny.
- Bogumił Lindz, Dyrektor Biblioteki publicznej.
- Wawrzenc Śurwiński, Członek Kommissyi Rządowej Oświecenia.
- X. Woyciech Szwękowski, Rektor Uniwersytetu Warszawskiego.
- X. Antoni Luboradzki, Biskup Suffragan Płocki.
- X. Edward Czarnecki, Sekretarz Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk.
- Felix Bentkowski, Professor Uniwersytetu.
- Rada Woiewódzka jako Dozór nad Edukacją publiczną w Woiewództwie Płockim.

CZŁONKI CZYNNI.

- ki
d
li
c
n
i
d
r
b
b
P
ż
d
s
F
r
s
ś
r
- Brzozowski Józef*, Komisarz, Zastępujący w Towarzystwie Prezesa.
Borowicz Jan, Zastępca Profesora.
Bromirski Jan, Assessor Nadleśny.
— *Budziszewski Franciszek*, Pisarz Trybunału.
Chomiński Antoni, Dozorca Miast.
Dębowski Stanisław, Półkownik.
— *Dembiński Jan*, Pisarz Kancellaryi Ziemiańskiej.
— *Gawarecki Wincenty*, Prokurator.
Grobicki Antoni, Nauczyciel.
— *Hewelke Karol*, Vice - Prezes Konsystorza Ewangelickiego.
— *Jałowiecki Franciszek*, Prezes Sądu Kryminalnego Województwa Pło-
ckiego i Augustowskiego.
Kobyłecki Adam, Professor.
Kucharski Andrzej, Zastępca Profesora.
— *Kukliński Jacek*, Professor.
— *Lasocki Jan*, ze Smoszewa.
— *Morykoni Kacjan*, Rektor, Sekretarz Towarzystwa.
Mostowski Jan, Komisarz.
X. Moszczeński, Zastępca Nauczyciela.
— *Nakwaski Franciszek*, Senator Kasztelan.
Natęcz Piotr, z Ornowka.
Ostaszewski, z Poniatowy.
Pinko Albin, Nauczyciel.
Raubach Jan, Komisarz.
Rutkowski Maryan, ze Szpitala.

- *Stankowski Ignacy*, Rektor Szkoły Tykocińskiej.
- Steyner Stanisław*, Nauczyciel.
- Trzcński Andrzej*, Zastępca Profesora.
- *Wołowski Jan*, Adwokat.
- X. Zagier Kolumban*, Nauczyciel.
- *Zakrzewski Walenty*, z Dobrzykowa.
- *Zaleszczyński Augustyn*, Assessor Policji.
- Żakob (Jacob) Maturyn*, Nauczyciel.
- Zdzarski Augustyn*, Zastępca Profesora.

WEZWANI NA CZŁONKÓW KORESPONDENTÓW.

- *Broniewski Józef*, Komisarz Obwodu Pultuskiego.
- X. Choromański Stanisław*, Kanclerz Kapituły Płockiej.
- X. Dłużniewski*, Rektor Xięży Benedyktynów w Pultusku.
- X. Gutowski*, Archidyakon.
- *Kisielnicki Michał*, Komisarz Obwodu Płockiego.
- *Królikiewicz Jan*, Dozorca Miast.
- X. Ossowski Jakób*, Archidyakon, dawniej Rektor Szkoły Płockiej.
- X. Plejewski Konstanty*, Oficynał.
- *Rozenberg Zygmunt*, Doktor Medycyny.
- *Rybicki Wiktor*, Fizyk Woiewódzki.
- *Smolikowski Andrzej*, Rektor, Vice - Prezes Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Lublinie.
- *Smoliński Jan*, Aptekarz.
- Starnalski Joachim*, Komisarz Obwodu Ostrołęckiego.
- Stryński Karól*, Komisarz Obwodu Mławskiego.

- ki — *Trzeciński Jakób*, Komisarz Obwodowy w Lipnie.
do X. *Wierzbowski Michał*, Kanonik.
li — *Zieliński Fabian*, Komisarz Obwodowy Przasnyski.
c: *Dyrektor Sominaryum Xięży Missyonarzów w Płocku.*
Rektorowie Szkół Wojewódzkich.

n Oprócz tych Osób, które już pomoc swoją przyrzekły Towa-
ic rzystwu, zostali jeszcze zaproszeni na Członków Czynnych:

- d — *Borzewski Antoni*, z Ugoszcza.
C *Dębowski Jgnacy*, w Lipnowskim Obwodzie.
b *Fodowski Hrabia Gabryel*, z Rusinowa.
b — *Rakowiecki Benedykt*, z Bieżunia.

F. 1340

d
s
F
r
s
ś
r